

Срђан ВУКАДИНОВИЋ

НАЦИОНАЛНО ПОЗОРИШТЕ У ЦРНОЈ ГОРИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX ВИЈЕКА

УВОД

Феномен националног позоришта у Црној Гори или система националног театра може се посматрати кроз двије димензије или двије равни, и то: једну димензију могуће је анализирати кроз историјску раван, а другу кроз одређена актуелна догађања. Национално позориште је једна од најрепрезентативнијих и најзначајнијих институција сваке културне и друштвене средине. Поред националне Академије наука и умјетности и националног Државног архива – национално позориште је једна од три споменуте (хијерархија је у наведеном слиједу догађаја сасвим небитна), институције у културном систему сваког друштвеног амбијента. Тријада назначених најважнијих националних институција даје препознатљивост конкретном ареалу на основу којег се остварује одређени значај у ширим историјским и актуелним међународним дешавањима и оквирима.

1. ОДРЕЂЕЊЕ НАЦИОНАЛНОГ ПОЗОРИШТА

О националном позоришту се почетком трећег миленијума воде велике теоретске расправе на различитим нивоима научног и театарског дјеловања. Суштинско разматрање третираног проблема на крају се увијек завршава питањем: Зашто неки друштвени и државни амбијенти имају национално позориште,¹ а зашто други немају такав облик² и садржину националног позоришног бића?

---

¹ Прва институција националног позоришта у Европи је Цомедие Францаисе, које представља државно позориште у Паризу, основано 1680. године. Његује класични и новији француски репертоар.

² Међу развијеним земљама са значајном и препознатљивом театарском традицијом, као и функционалним театарским системом, а које немају национално позориште, истичу се САД и Италија.

Расправе о појмовном, категоријалном и егзистенцијалном објашњењу и поимању феномена националног театра иду дотле и воде се у смислу поставки, пропитивања и запиткивања о томе да ли је неко позориште национално или је националистичко. Због тога се запажа да се у неким амбијентима и регионима говори о националистичком позоришту и помињу се одређене форме тога театра.

У бивствујућој димензији национално позориште је могуће, из наглашеног аспекта, посматрати кроз неколико димензија. Може се посматрати као зграда, затим као институција, и на концу као идеја, што је случај, рецимо, са националним Позориштем у Велсу. Велшко позориште нема ни своју зграду, нема ни институцију која је конституисана као Национални Театар у Велсу. Међутим, кроз мноштво различитих театара овај позоришни организам презентује различиту идеју, и различиту националну театролошку ситуацију у тој острвској земљи.

Национална театарска институција по одређењу сопственог дјелања је позориште које нужно пропагира врхунска класична дјела националне драматургије. Национално позориште је потребно да би се стварали класици националне драматургије³. Тешко је очекивати да би у условима глобализацијских дешавања национални драмски класици могли да се створе и формирају у срединама и у театрима који нијесу органски дио театарског и друштвеног бића одређеног реалитета. У националном театру се промовишу нова драмска дјела, али и обнављају стара, која представљају највиша достигнућа позоришне подструктуре реалитета.

Стварање драмских писаца не мора бити нужно одређено доминантно националним обиљежјима, већ се та идентитетска припадност може исказати и кроз прихватање универзалних принципа. При томе тако креирана национална драмска баштина је веома ефикасан вид борбе против национализма с једне стране, а с друге стране у глобализацијским оквирима презентује националне драмске специфичности, што доводи до тога да она не буде уграђена у општа идентитетска обиљежја у својој цјелини, него да задржи одређене карактеристичне препознатљивости.

У Црној Гори је потребно и могуће говорити о систему националног позоришта. И то је један од два, односно три таква театарска сис-

³ Као примјер националног театра који пропагира највиша национална театарска достигнућа у театрологији се наводи National Theatre iz Londona.

тема у Европи о којима се може говорити на тај начин. Односно, могуће је говорити о систему националног позоришног бића. Кључни структурни сегменти таквог бивствовања детерминисани су друштвеним моментима. А друштвени моменти су нешто што битно одређује садржину театарске подструктуре црногорског друштва.

2. МИСИЈА НАЦИОНАЛНОГ ТЕАТРА У ГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИМ ДЕШАВАЊИМА

Друштвено структурни сегменти који одређују организацију и мисију националног позоришта у постмодернистичким дешавањима краја другог, и почетка трећег миленијума су везани за глобализацијска догађања у структури глобалног друштва, односно транзицијска у структури југоисточноевропског друштва, као манифестно специфичну фазу ширих дјелања. У околностима и условима када се као доминантан, на први поглед представља културни модел који нема много разумијевања за језичке и друге идентитетске различитости, с правом се може поставити питање: Да ли национални театар као форма испољавања позоришног идентитета одређене групе има своју перспективу у постмодерном свијету?

Управо у таквим друштвеним околностима национални театар је нешто што је нужно потребно из разлога што глобализацијска машина конституирајућег културног модела меље све пред собом уколико јој се одређени конституенти не супротставе сопственим специфичностима и залагањима за признавање тих разноликости у једном унилинеарном систему. То је могуће урадити код оних друштава која нијесу ни у ближој, а ни у даљој својој прошлости као доминантан друштвени код имала унилинеарност бивствовања. А такво је не само црногорско него и већина осталих југоисточноевропских друштава. Када у Шпанији или Француској XVI или XVII вијека није било могуће егзистирање мноштва идентитета, оно је и те како било могуће у некој од, данас постојећих, југоисточноевропских државица тога времена. Кроз национално позориште се и најбоље и најрепрезентативније испољава идентитет. То из разлога што је најбоље огледало једног друштва његово позориште, а боља слика не може бити него кроз театар који има статус и значај националног. Национално позориште у једном амбијенту ће вјерно одражавати специ-

фичности одређеног (-их) идентитета⁴ кроз језик, говор, сценски израз, драмску литературу и баштину. Свака национална драматургија детерминише идентитет. Посебно је детерминираност идентитетских својстава битна у условима кризних момената једног идентитета, или када се мисли да се одређени идентитети преплићу, па се у најмању руку чини да се ради о сумњивим идентитетима.

Управо таква мисија националног позоришта у глобализацијским дешавањима је битна како би се превазишле противурјечности између наводно преплићућих идентитетских својстава, односно како се идентитети не би оодређивали као сумњиви. Мноштво идентитетских својстава се не може манифестивати у јединственом националном театру, али може у оној националној позоришној кући која се третира као систем националног позоришта. У таквим односима поједини театарски идентитети не губе своје специфичности, већ творе јединственост система.

3. НАЦИОНАЛНО ПОЗОРИШТЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Посматрајући историјски развој црногорског националног позоришта⁵ у времену трајања дужине готово једног вијека могуће га је разматрати и анализирати у једном континуитету. Због тога је реално и структурно креативно говорити о поменутој идеји система националног позоришта. Јер, црногорско национално позориште је и 1910. година, односно Књажевско позориште „Зетски дом”, а то је и 1914. г., односно Краљевско позориште „Зетски дом”. Систем црногорског националног позоришта је и 1930, односно 1934. година и Народно позориште Зетске бановине. Потпуност система националног позоришта детерминише и систем народних позоришта од 1946. до 1953. године, односно до периода када се оснива Црногорско народно позориште у тадашњем Титограду, односно још даље до

⁴ Као позориште које промовише искључиво национални идентитет, у европском оквиру, је препознат Abbey Theatre из Ирске.

⁵ У раду се употребљава теоријско појмовно одређење Црногорско национално позориште као одредишно исходиште националног театра у црногорском друштву. Црногорско национално позориште је одређење које је много комплексније и сложеније од назива Црногорско народно позориште, које персонификује само једну театарску институцију, ону која је основана у Титограду (данашњој Подгорици), 1953. године. Национално позориште у Црној Гори је много више од једне институције. То је читав систем театарских посебности.

1958. године У условима гдје нема националног позоришта, улогу и функцију националног театра у земљама Европе преузимају народна позоришта. То значи, да иако у једном континуираном историјском развоју позоришта није постојала институција која би се звала Црногорско народно позориште или нешто што би на готово идентичан начин слиједило поменути идеју, односно реалност, разматрани систем конституише и у њега се уклапа систем народних позоришта, односно четири Народна позоришта (на Цетињу, у Никшићу, Котору, и у Пљевљима).

О систему Националног позоришта у Црној Гори са мноштвом театарских идентитета, потребно је говорити и са аспекта једне објективне ситуација пете године трећег миленијума, која је потпуно другачија него што је била прије 15-ак или 20-ак година (тачније до 2003. године), када је у питању структура становништва црногорског друштва. У Црној Гори нема доминантне националне групације по броју становника. Реалност и објективност демографско националне ситуације указује на структурни моменат у коме није могуће говорити о позоришту једне нације. Јесте и тачно је да је држава Црна Гора самостална и независна. Али државни оквир је једно, а национална структура је нешто сасвим друго. Битан је то бивствујући разлог због којег црногорски национални театар треба имати одредницу система састављеног из великог броја структурних сегмената.

4. НАЦИОНАЛНО ПОЗОРИШТЕ У ЗЕМЉАМА ЕХ-ЈУ ДРУШТВА

Национално позориште као највиши облик позоришне организације у оквиру конкретног друштвено-културног бића је нешто што је препознатљивост театарских амбијената ех-ју друштва. У Словенији је национално позориште Словенско народно гледалишче у Љубљани⁶, док су у Хрватској два национална театра, и то: Хр-

⁶ Љубљанско Словенско народно гледалишче (СНГ) започело је са радом као Драматично друштво, 1867. године, а практично почело да егзистира као национално позориште 1892. године. Овај национални театар Републике Словеније у организационој структури има драму, оперу и балет. Специфичност овога националног позоришта је у томе што оно једино од свих националних театара у ех-ју словенском друштву има посебну зграду у којој је смјештена опера. Иначе, у Словенији под називом Словенско народно гледалишче дјелује још један театар и то онај у Марибору, који такође у својој организационој структури има драму, оперу и балет.

ватско народно казалиште (ХНК) у Загребу⁷ и исто тако Хрватско народно казалиште (ХНК) у Осијеку.⁸ У Србији постоје, такође, два национална позоришта, и то: Српско народно позориште у Новом Саду⁹ и Народно позориште у Београду.¹⁰ Статус националног театра у Македонији има Македонски народен театар из Скопља.¹¹ Црна Гора има институционално два национална театра, и то: Црногорско народно позориште у Подгорици¹² и Краљевско позориште „Зетски дом” на Цетињу.¹³ До 1991. године, до постојања бивше југословенске државе, једино Босна и Херцеговина није имала свој национални театар, будући да ниједан званични орган ове Републике није донио такву одлуку.

Међутим, слична ситуација што се тиче присуства одређених националних групација у демографском смислу, као и у Црној Гори, је

⁷ Загребачко Хрватско народно казалиште (ХНК) основано је 1861. године. У продукцијском смислу структурирано је од драме, опере и балета. Иначе, у Хрватској под називом Хрватско народно казалиште, поред загребачког дјелују и: ХНК у Сплиту, ХНК у Осијеку и НХК „Иван Зајц” у Ријеци.

⁸ Осјечко Хрватско народно казалиште (ХНК) основано је и започело са радом у позоришној сезони 1906. / 1907. године. Ово казалиште је сатављено из драме, опере и балета.

⁹ Новосадско Српско народно позориште (СНП) је основано 1861. године. Његов структурни организам конституишу: драма, опера и балет.

¹⁰ Народно позориште у Београду је основано 1868. године, али оно није имало статус националног театра у Србији од момента оснивања будући да је духовни и културни центар био Нови Сад. Београдско Народно позориште статус националног је добило тек 1990. године. Састоји се из драме, опере и балета.

¹¹ Скопски Македонски народен театар је проглашен за национални театар 1946. године. Ово национално позориште је структурирано из драме, опере и балета.

¹² Црногорско народно позориште у Титограду (данас Подгорица) је основано 1953. године. За разлику од свих осталих националних позоришта овај Театар нема оперу и балет, већ само драмски сектор.

¹³ Овај театар почиње своје бивствовање на Цетињу под именом Књажевско црногорско народно позориште, 16. маја 1910. године, у вријеме када је Црна Гора била књажевина. Проглашењем Црне Горе за краљевину ово позориште је промијенило име у Краљевско црногорско народно позориште. Под тим именом је радило до почетка Првог свјетског рата, када престаје са радом. Прекид рада овог Театра је трајао готово осамдесет година. Имајући у виду значај овог позоришта за театарски живот Црне Горе и његову мисију у почетку позоришног живота у Црној Гори, Скупштина Републике Црне Горе је 1994. године донијела одлуку о констутуисању Краљевског позоришта „Зетски дом” на Цетињу као другог националног позоришта у Црној Гори.

и у Босни и Херцеговини. Тако, од 1992. године, од почетка деконструкције бившег југословенског друштва, у БиХ егзистирају три национална позоришта. Театри који су свом називу придодали име једног од конститутивних народа у Босни и Херцеговини су: Босанско народно позориште у Зеници,¹⁴ затим Хрватско народно казалиште у Мостару¹⁵ и на концу Народно позориште Републике Српске у Бањалуци или Бањој Луци.¹⁶

С обзиром да је национално позориште оно позориште које оснива држава, у случају БиХ није држава Босна и Херцеговина основала та позоришта, јер је у овом државном реалитету специфична ситуација. Урадили су то кантони, с обзиром да су кантони мале, односно мини државице. Конституционално устројство државе Босне и Херцеговине је такво да је и финансијска и политичка моћ сконцентрисана у кантонима, а не у држави Босни и Херцеговини. Због тога је сваки од ова три кантона, односно два кантона и једног ентитета, којима припада једно од ова три позоришта, формирао три назначена позоришта као национална позоришта. С тим што треба имати у виду да је највећи театарски организам у Босни и Херцеговини Народно позориште у Сарајеву,¹⁷ које је један конгломерат од

¹⁴ Позориште у Зеници је основано 1949. године као Народно позориште. Скупштина Зеничко-добојског кантона је 1992. године донијела одлуку о преименовању назива овог театра у Босанско народно позориште. Ово позориште у свом саставу има само драмски ансамбл.

¹⁵ Театар у Мостару је формиран 1949. године под називом Народно позориште. Са почетком друштвене деконструкције у Босни и Херцеговини, 1992. године, један број чланова ансамбла Народног позоришта из Мостара је иступио из ове позоришне институције. Бивши чланови драме мостарског Народног позоришта су представљали нуклеус конституисања новог театра, који је одлуком Скупштине Херцеговачког кантона назван Хрватско народно казалиште. Ансамбл овог Казалишта је малобројан и има само драмски сектор.

¹⁶ Позориште у Бања Луци је формирано 1930. године и дјеловало је до 1941. године под називом Народно позориште Врбаске бановине. Послије Другог свјетског рата названо је Народно позориште Босанске крајине и под тим именом је дјеловало све до 1992. године. Те године Влада Републике Српске је донијела одлуку о преименовању овог Театра у Народно позориште Републике Српске. Овај Театар је продукцијски конституисан само од драмског ансамбла.

¹⁷ Сарајевско Народно позориште је најстарија позоришна кућа у Босни и Херцеговини. Формирано је 1921. године. Сложену организациону схему овог Позоришта конституишу драма, опера и балет. Последња два структурна сегмернта нема ни једно друго позориште у БиХ.

неких 260-280 запослених. Ова позоришна кућа иако има највећу театарску, а и другу продукцију (оперну и балетску), у Босни и Херцеговини, нема статус националног позоришта.

У сличној ситуацији као и Босна и Херцеговина што се тиче доминатности у бројчаном смислу одређене националне групације налази се и Црна Гора пете године трећег миленијума. По резултатима пописа становништва, од 15. новембра 2003. у Црној Гори има: 40% Црногораца, 32% Срба, 9,6% Бошњака, 4,8% Муслимана, 7% Албанаца, 1% Хрвата и још око 5% становника других националних припадности. Због тога је у црногорском друштву потребно говорити о систему националног позоришта, и то у једном историјском смислу и контексту, као и у друштвеном смислу и контексту. То су објективне и веома мјерљиве околности. Заправо, битно је нагласити да је Црна Гора почетком XXI вијека у Европи, уз Босну и Херцеговину и Белгију, једина држава која је мултинационална. Све су остале мултиетничке. Швајцарска која се често наводи као примјер мултинационализма је мултиетничка. Јер припадници свих народа који живе у Швајцарској су уставно, односно конституционално Швајцарци. Нијесу национално ни Њемци, ни Французи, ни Италијани, ни Реторомани, како се етнички изјашњавају. Још је такав мултинационални друштвени и државни амбијент и Белгија, гдје живе Фламандци и Валонци, али је тамо један специфичан систем. Четврте такве земље у Европи, са таквим статусом нема. Због тога се намеће потреба да се у Црној Гори говори и заговара систем националног позоришта као егзистирајући модел театарског живота. При томе треба водити рачуна да се тај систем националног театра не лоцира и не односи ни на једну институцију, нити на једну кућу, што је чест случај. Назначене чињенице су одређени суштински друштвени разлози који говоре у прилог конституисању и заживљавању система националног позоришта.

5. ЦРНОГОРСКО НАЦИОНАЛНО ПОЗОРИШТЕ И ДРАМСКА БАШТИНА

Када се говори о одређеној, и једној, театарској ситуацији која захтијева детерминисање по структурним сегментима система националног позоришта, то је нешто што је, иначе, када је у питању однос према драмској баштини, пропагирано у концепцији Црногорског народног позоришта. То је онај моменат да када је црногорска наци-

онална драмска баштина приказивана на даскама овог Театра, и када је одређивана као једно ново ишчитавање црногорских класика. Започело је тако нешто још 1995. године, када је отворена нова зграда ЦНП, са представом „Горски вијенац”, коју карактерише ишчитавање овог текста на један нови начин. Говори то и много више о томе да се на такав начин требају ишчитавати и класици неких других националних групација које живе у Црној Гори.

6. НАЦИОНАЛНО ПОЗОРИШТЕ И МОДЕРНИ МЕНАѢЕРСКИ ИЗАЗОВИ

Сваки нови модел позоришног егзистирања нужно захтијева и разматрање система управљања у њему. Када се говори о једном новом и модерном менаѢерском приступу, који захтијева систем националног театра у Црној Гори, тешко да ће моћи нека нова менаѢерска знања, неки нови менаѢерски приступи, и нека нова менаѢерска сазнања, и то она која се, прије свега, односе на питање финансирања националног театра, да се примијене. Јер, национално позориште искључиво оснива држава. Веома тешко може велики бизнис да уђе у национално позориште. У том смислу је добар примјер и случај Италије. Зато Италија и нема национално позориште. Два позоришта: Театро Стабиле из Рима и Театро ди Пицоло из Милана, имали су претензију, дужи период, готово 50-ак година, да постану национални театри. Такав статус нијесу могли остварити. Одустали су од такве намјере из разлога што је у један од ових театарских ушао тзв. берлусконизам, односно новац једног од највећих италијанских магната. Процјењивало се тада у културним и позоришним круговима Италије да држава не може имати значајнији утицај ни на репертоар, а ни на друге програмске и продукционе моменте, ако уђе иоле значајнији и већи новац у институцију. То је један од кључних разлога што Италија нема национално позориште. Вјероватно, појединци који су позоришни посленици и који се суочавају са великим проблемима око прилива новца би одмах, можда рекли, да је добро да буде тако као у Италији. Али држава се таквог утицаја не одриче нигдје. Ни у Италији, ни у Њемачкој – држава се неће одрећи различитих утицаја ни у једном од националних позоришта. Неће се одрећи утицаја ни у Баварској, неће се одрећи ни у Лондону, у Тхе Кинг оф Тхеатре, иако је било таквих покушаја.

Због тога питање примјене и имплементације одређених нових менаџерских сазнања и специфичних нових менаџерских спознаја захтијева озбиљно и темељито пропитивање и преиспитивање, у смислу успоставе модела за систем институционалног националног позоришта.

7. КА СИСТЕМУ НАЦИОНАЛНОГ ПОЗОРИШТА

Кључни разлози за тезу о успостави система националног позоришта у Црној Гори могу се објашњавати и заснивати на чињеници да нека, и одређена нова, не само друштвена, него и театролошка и нека друга сазнања захтијевају да се у овом конкретном друштвеном амбијенту, у раздобљу почетка новог, трећег миленијума говори о систему националног позоришта. То је нешто што детерминише позоришно и театарско биће Црне Горе, и театарски и позоришни систем црногорског реалитета. Тај систем не сачињавају само позоришта о којима се говорило и која су помињана у раду. Друштво и држава Црна Гора постају раритети и са тиме што егзистирају два национална театра, посматрана у институционалном смислу. Веома мало је таквих земаља које имају два или више националних позоришта. У ех-ју простору то су Хрватска и Србија. У Европи Њемци имају више националних позоришта. У Русији такође има више националних театара. Остале земље немају два или више националних театара. Систем националног позоришта детерминишу поред назначених позоришних кућа и систем фестивала, и систем кадрова, и систем школовања, и систем националне драматургије и свега онога што га чини.

ЛИТЕРАТУРА

- Langley, Stephen: *Theatre management in USA*, Drama Book Publishers, New York, 1990.
Herbert, Ian: *National Theatre*, Publishers, Pensilvania, 2005.
Вукадиновић, Срђан: *Организација националног театра*, КПЗ, Подгорица, 1995.
Вукадиновић, Срђан: *Инсценација Његошевих дјела на црногорским позорницама*, „Мобил-Арт”, Подгорица, 2003.

Srđan VUKADINOVIĆ

THE NATIONAL THEATRE IN MONTENEGRO
IN THE SECOND PART OF THE 20th CENTURY

Summary

To speak of system national theatre in Montenegro of the second part of the 20th century to mean inspect theatrical situation in reality society through expressive form the mostly shape being theatrical but non selective through aspect Montenegrin Peoples Theatre. That is reason what is to last ten years 20th century and in first 5-6 years 21th century must to speak in that way different in accordance weather to specific comprehend national theatre in consideration and certian theatrical situation and certian social moments in Montenegro. The complexity theatrical and social being to impose necessary to treat mention phenomen in category and concepts which to speak of system national theatre in Montenegro. Non national theatres in what in first a glance to treat problem must thought, than system national theatre in Montenegro – of theatrical being in many theatrical identity.

